

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Μ. Ἀρχιμανδρίτου Μιχαὴλ Κωνσταντινίδου, Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος καὶ ἡ ἐποχὴ αὐτοῦ, Ἐν Ἀθήναις 1937.

Ὁ λίαν γνωστὸς ἔκ τε τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτοῦ δράσεως καὶ τῶν συγγραφῶν Μ. Ἀρχιμανδρίτης καὶ Προϊστάμενος τοῦ ἐν Λονδίῳ Ὁρθοδόξου ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας κ. Μιχαὴλ Κωνσταντινίδης, στηριχθεὶς ἐπὶ τῆς λιπαρᾶς μελέτης τῶν συγγραμμάτων τοῦ Μ. Ἀθανασίου καὶ λαθῶν ὑπ' ὄψει τὴν εὐρυτάτην περὶ αὐτοῦ φιλολογίαν, ἥς τὰ σπουδαιότερα συγγράμματα ἀνέγραψεν, ἐφιλοπόνησε τὴν ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν πρώτην παρ' ἡμῖν ταῖς Ἑλλησι μονογραφίαν περὶ αὐτοῦ. Ὁρθῶς δ' ἐσκέφθη ὅτι ἡ διαφώτισις τῆς προσωπικότητος τοῦ Μ. Ἀθανασίου, εἶναι δυνατὴ μόνον ἐν μέσῳ τῶν ἱστορικῶν γεγονότων ἐν οἷς ἔδρασε καὶ ἐξήντησεν ἑαυτὸν χάριν τοῦ θριάμβου τῆς ὀρθοδοξίας. Ἄλλ' ἐπὶ πλέον ἔχων ὑπ' ὄψει ὅτι ὁ Μ. Ἀθανάσιος τὰ σπουδαιότερα τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ συνέγραψεν ἐν μέσῳ τῶν μεγάλων ἀγῶνων ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας καὶ χάριν αὐτῆς τῆς ὀρθοδοξίας. ἐν συνεχείᾳ τῆς λοιπῆς αὐτοῦ δράσεως συνεξέθη καὶ τὴν συγγραφικὴν δρᾶσιν, μὴ ἀναγράφας ἀπλῶς τὰς συγγραφὰς ἀλλὰ καὶ παρασχῶν σύντομον ἀνάλυσιν αὐτῶν κατὰ τὰ κύρια τοῦ περιεχομένου σημεῖα. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἰδιαιτέρα ἐξετάσις τῆς συγγραφικῆς δράσεως τοῦ ἐξεταζομένου Πατρὸς ἡδύνατο νὰ παράσχη τὴν εὐχέρειαν τῆς κριτικῆς ἐρεῦνης· συγγραμμάτων τινῶν καὶ τῆς συνολικῆς παραστάσεως τῆς συγγραφικῆς δράσεως καὶ τῆς ἰδιαιτέρας ἐκθέσεως τῆς διδασκαλίας τοῦ Πατρὸς. Ἀλλὰ συμπληρώνας πρὸς τὸν χαρακτηριστῆρα τῆς μονογραφίας προεκρίθη ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἡ ταυτόχρονος ἐκθεσις καὶ τῶν γεγονότων καὶ τῶν συγγραμμάτων ἅτινα εἰς τὰ γεγονότα ἀναφέρονται καὶ ἐπὶ τῇ βίᾳ τῶν ὁμοίων ἐκτίθενται, ἀμὰ δὲ καὶ ἡ διατύπωσις τῆς διδασκαλίας ἣν ἀντιπαρέτασεν ὁ Μ. Ἀθανάσιος κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ὀρθοδοξίας. Ἐνήμερος ὢν ἐς τῶν γενομένων κριτικῶν ἐργασιῶν ἐπὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ποιεῖται ὅπου παρίσταται ἀνάγκη σπουδαίας παρατηρήσεως, ἀλλ' ἰδίως στρέφει τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν συγγραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἁγ. Ἀθανασίου, ἐπιθήσει δὲ τὰ γεγονότα ἐν συνειρητικῇ καὶ ἐν ἀβιάσῳ ἀλληλοσχίᾳ μετὰ πολλῆς τῆς δεξιότητος, τῆς σαφηνείας, τῆς γλαφυρίας καὶ παραστατικότητος.

Ὅστω δὲ διήρесе τὴν λαμπρὰν μονογραφίαν εἰς μέρη πέντε, κατὰ τὴν χρονικὴν τῶν γεγονότων τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως τοῦ Μεγάλου Πατρὸς σειρὰν. Ἐν πρώτῳ μέρει ἐξετάζεται ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος τῆς γεννήσεως τοῦ Μ. Ἀθανασίου, δέχεται δὲ ὁ σ. ὅτι ὁ Ἀθανάσιος ἀναμφιβόλως ἦτο Ἀλεξανδρεὺς τὴν πατρίδα καὶ ὅτι ἐγεννήθη τῷ 297 καίτοι ὑπάρχουσιν οἱ φρονούντες ὅτι ἐν ἡ δὺς ἔτη ἐνωρίτερον συνέπεσεν ἡ γέννησις αὐτοῦ, περιγράφας δὲ τὸ περιβάλλον ἐν ᾧ ἐμορφώθη ὁ μέλλων Μ. Πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας, ἐξετάζει τὰ πρώτα ἀπολογητικὰ

συγγράμματα αὐτοῦ, τὰ πρὸ τῶν μεγάλων ἀγώνων κατὰ τοῦ Ἀρειανισμοῦ. Ὑπῆρξαν τὰ μόνα συγγράμματα, ἅτινα ὁ Ἀθανάσιος συνέγραψεν ἐν ἡσυχίᾳ πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τῶν θεμελιωδῶν διδασκαλιῶν αὐτοῦ.

Τὸ δεῦτερον μέρος τῆς πραγματείας ἀφιερωτὶ ὁ σ. εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν κατὰ τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου καὶ τὴν συγκρότησιν τῆς Α'. Οἰκουμενικῆς Συνόδου, παρεμπιπτόντως δὲ ἡμιλεῖ καὶ περὶ τοῦ μάρτυρος Λουκιανοῦ, Πρεσβυτέρου Ἀντιοχείας, ὑπὸ τοῦ κύρους τοῦ ὁποῖου ἐζήτησε νὰ καλυφθῇ ὁ Ἄρειος Ἐκτενὴς γίνεται λόγος περὶ τῆς πρώτης φάσεως τοῦ Ἀρειανισμοῦ, καθ' ἣν ὁ Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδρείας ἀγωνίζεται κατὰ τῆς ἀναφανείσης αἵρέσεως, προκαλεῖται ἐπέμβασιν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ συγκροτεῖται ἡ Α'. Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Μετ' αὐτὴν ἀρχεται τὸ μέγα καὶ εὐρύτατον στάδιον τῶν ἀγώνων τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ἐκλεγέντος Πάπα Ἀλεξανδρείας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ἀλλὰ πότε ἀκριβῶς τοῦτο συνέβη; Διακεκριμένοι ἐπιστήμονες, ὡς ὁ Tillemont (Mémoires VIII, 7), ὁ κριτικώτατος v. Gutschmid (Kleine Schriften II, 440 ἐξ.), ὁ Loofs (Realenzyklopädie³, II, 195 ἐξ.), μεταβαλὼν ὕστερον γνώμην, καὶ ἄλλοι, παρεδέχθησαν τὸ ἔτος 323 ὡς ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἐκλογῆς τοῦ Ἀθανασίου. Τὸ ἔτος τοῦτο δέχεται καὶ ὁ Μ. Ἀρχιμ. Μιχαὴλ Κωνσταντινίδης ὡς πρῶτον ἔτος τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Μ. Ἀθανασίου. Ἄλλ' ἀκριβέστερον φρονοῦμεν εἶναι τὸ ἔτος 328. Οἱ ἀποδεχόμενοι τὸ ἔτος 326 στηρίζονται εἰς φράσιν τινα τοῦ Ἀθανασίου, «οὕτω παρήλθον πέντε μῆνας καὶ ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος τετελεύτηκε». Τὴν φράσιν ταύτην πρῶτος παρεξήγησεν ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς Θεοδώρητος (I, 26) ἐκλαβὼν αὐτὴν ἐν τῇ ἐνοσίᾳ ὅτι τὸ τέλος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπῆλθε πέντε μῆνας μετὰ τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἀλλὰ πρόκειται περὶ ἐσφαλμένης ἐκδοχῆς, ὡς πρῶτος ἀπέδειξε ὁ F. Larsow (Die Fest—Briefe des heil. Athanasius Bischofs von Alexandria, σ. 26) ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ προλόγου τῶν ἐν συριακῇ γλώσσῃ διασωθεισῶν ἑορταστικῶν ἐπιστολῶν τοῦ Μ. Ἀθανασίου (Πατρ. Migne 26, 1351). Ἡ ἀνωτέρω φράσις τοῦ Μ. Ἀθανασίου, (Ἀπολογητικὸς κατὰ Ἀρειανῶν, Πατρ. Migne 25, 356, 357) ἀναφέρεται εἰς τὰς πληροφορίας αὐτοῦ περὶ τῶν σχισματικῶν Μελιτιανῶν. Ὡς γνωστὸν ἡ Α' Οἰκουμ. Σύνοδος ἐπιληφθεῖσα τοῦ ζητήματος αὐτῶν (καν. 4) ἀπεφάσισεν ἕως ὁ Μελίτιος ἔχη τὴν τιμὴν τοῦ Ἐπισκόπου, ἀνευ ἡμῶν τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐνεργεῖν τὰ τοῦ Ἐπισκόπου ἐν Λυκοπόλει ἢ ἄλλαχού. Τοῦς ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντας ἡδύνατο ἡ Ἐκκλησία νὰ δέχηται εἰς ἐπισκοπικὰς θέσεις «μυστικωτέρᾳ χειροτονίᾳ βεβαιωθέντας». Οἱ Μελιτιανοὶ δὲν ἐδέχθησαν ἀμέσως τὴν ἀπόφασιν ταύτην, ὅθεν ὁ Εὐδόκιμος ἐσημείωσεν (Βίος Κωνσταντίνου Γ, 23) ὅτι μετὰ τὴν Α' Οἰκουμ. Σύνοδον πανταχοῦ εἶχεν ἐπικρατήσῃ ἡ εἰρήνη, μόνοι δὲ οἱ Αἰγύπτιοι συνεταράσσοντο. Ὁ πείσμων Μελίτιος καὶ οἱ σχισματικοὶ ὀπαδοὶ αὐτοῦ ὄχι μόνον δὲν ἐδέχθησαν τὰς ἀποφάσεις τῆς Α' Οἰκουμ. Συνόδου, ἀλλὰ προέβησαν καὶ εἰς ἐκλογὴν ἰδίου Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, τοῦ Θεωνᾶ. Μετὰ δυσκολίας

λοιπὸν ὁ Μελίτιος καὶ μετὰ πάροδον χρόνου συνεφώνησε πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀφοῦ ἤδη ὁ ἐκλεγείς ὑπ' αὐτοῦ Ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας Θεωνᾶς ἀπέθανε. Ἐφαρμόζων τὴν ἀπόφασιν τῆς Α' Οἴκουμ. Συνόδου ὁ Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδρείας ἐδέχθη τὸν Μελίτιον εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν καὶ ἐξήτησε παρ' αὐτοῦ κατάλογον τῶν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντων Ἐπισκόπων, ἀνερχομένων εἰς 29. Ὁ Ἀθανάσιος διηγούμενος τὰ κατὰ τοὺς Μελιτιανούς λέγει ὅτι μόνις πέντε μῆνες εἶχον παρέλθει ἀπὸ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας τῶν Μελιτιανῶν καὶ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος τετελεύτηκεν οἱ δὲ Μελιτιανοὶ ἤρξαντο πάλιν ταράσσοντες τὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ φράσις τοῦ Ἀθανασίου δὲν ἔχει ὡς συνήθως ἀναγράφεται «οὐπω παρήλθον πέντε μῆνες καὶ ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος τετελεύτηκεν», ἀλλὰ: «οὐπω γὰρ πέντε μῆνες παρήλθον, καὶ ὁ μὲν μακαρίτης Ἀλέξανδρος τετελεύτηκεν οἱ δὲ Μελιτιανοί.....» Ἰνα δὲ κατανοηθῇ σαφέστερον δέον νὰ προσαχθῇ ὁλόκληρον τὸ χωρίον «Ταῦτα δὲ πράττοντος τοῦ Μελιτίου γέγονε καὶ ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσις· ἀλλ' ἐν τῇ Συνόδῳ τῇ κατὰ Νίκαιαν ἡ μὲν αἵρεσις ἀνεθεματίσθη καὶ οἱ Ἀρειανοὶ ἐξεβλήθησαν, οἱ δὲ Μελιτιανοὶ ὅπωςδήποτε ἐδέχθησαν εὐ γὰρ ἀναγκαῖον νῦν τὴν αἰτίαν ὀνομάζειν. Οὐπω γὰρ πέντε μῆνες παρήλθον καὶ ὁ μὲν μακαρίτης Ἀλέξανδρος τετελεύτηκεν, οἱ δὲ Μελιτιανοὶ δέον ἡρμεῖν καὶ χάριν ἔχειν ὅτι κἂν ὄλως ἐδέχθησαν (οἱ δὲ) κατὰ τοὺς κύνας οὐκ ἐπιλαθόμενοι ὧν ἐξήρασαν, πάλιν τὰς Ἐκκλησίας ἐτάρασσον». Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ προφανῶς ὁ Ἀθανάσιος διηγείται τὰ κατὰ τὸν συμβιβασμὸν τῶν Μελιτιανῶν μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀλλ' ὁ συμβιβασμὸς δὲν ἐπῆλθεν εὐθύς ἀμέσως, τὴν ἐπαύριον τῆς Α' Οἴκουμ. Συνόδου. Τοῦτο δὲ ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ Ἀθανάσιος διηγεῖται ἀλλαχοῦ τοῦ Ἀπολογητικοῦ κατὰ Ἀρειανῶν (Πατρ. Migne 25, 376) τὰ κατὰ τὸ «βρεβίον» τοῦ Μελιτίου «Ὅτε Μελίτιος ὑπεδέχθη (=ἐγένετο δεκτός) ὡς μήποτε ὄφελον γινώσκων αὐτοῦ τὴν πανουργίαν ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος ἀπήτησεν αὐτὸν βρεβίον...» Μετὰ τὰς προηγηθείσας διαπραγματεύσεις καὶ τὴν ἐπίδοσιν τοῦ βρεβίου ἐπηκολούθησεν ἡ ὑποδοχὴ τοῦ Μελιτίου, ἀλλὰ μετὰ πάροδον πέντε μηνῶν ὁ μὲν Ἀλέξανδρος ἀπέθανεν ὁ δὲ Μελίτιος συνετάραξε πάλιν τὴν Ἐκκλησίαν. Οἱ πέντε μῆνες ἀναφέρονται οὐχὶ εἰς τὴν Α' Οἴκουμ. Συνόδον ἀλλ' εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀποδοχὴν τοῦ Μελιτίου.

Ὁ Ἀρχιμ. Μ. προσήγαγε καὶ τὴν φράσιν τοῦ ἁγ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας περὶ τοῦ ἁγ. Ἀθανασίου ὡς κατακοσμήσαντος τὸν θρόνον «ἐφ' ὄλοις ἔτεσι τεσσαράκοντα ἕξη». Ἀλλ' ἡ φράσις αὕτη συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ 328 καὶ οὐχὶ ὑπὲρ τοῦ 326. Διότι, ὡς ἀλλαχοῦ ἐσημειώσαμεν (Οἱ ἑορταστικὸι λόγοι τοῦ ἁγ. Κυρίλλου, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1932, σ. 5 σημ. 14), ὁ ἁγ. Κύριλλος ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἀριθμώσεως, καθ' ἣν προκειμένου περὶ ἡμερῶν τῶν μηνῶν συμπεριλαμβάνοντο ἀμφοτέραι αἱ ἡμέραι αἱ ἀποτελοῦσαι τὰ δύο ἕρια, terminus a quo καὶ terminus ad quem. Τὸ ἴδιον ἐγένετο προκειμένου καὶ περὶ ἐτῶν. Εἰς τὰ 46 ἔτη τῆς ἀρχιερατείας τοῦ ἁγ. Ἀθανασίου συμπεριλαμβάνονται κατὰ τὴν ἀρίθμησιν τοῦ ἁγ. Κυρίλλου τὰ ἔτη 328 καὶ 373 ὡς αὐτο-

τελῆ ἔτη, ἐπομένως κατὰ τὸν ἄγ. Κύριλλον πρῶτον ἔτος τῆς ἀρχιερατείας τοῦ ἄγ. Ἀθανασίου ὑπῆρξε τὸ 328 καὶ τελευταῖον τὸ 373 ἔτι δὲ ὁ ἄγ. Ἀθανάσιος ἐξελέγη ἰσχυρῶς τὸ 326 ἀλλὰ τὸ 328 μαρτυρεῖται καὶ τὸ γεγονός ἔτι ἡ πρώτη ἑορταστικὴ ἐπιστολὴ αὐτοῦ διὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα, εἶναι ἡ ἐξαγγελτικὴ τοῦ Πάσχα τοῦ 329. Μὴ εἰσερχόμενοι εἰς ἄλλας λεπτομερείας, φρονοῦμεν ὅτι ὀρθῶς λέγεται ἐν τῷ προλόγῳ τῶν ἑορταστικῶν ἐπιστολῶν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδρείας ἐτελεύτησε τὸν βίον τῇ 17 Ἀπριλίου (=22 Φαρμουθι) 328, ὁ δὲ Ἀθανάσιος ἐξελέγη καὶ ἐχειροτονήθη Πάπας Ἀλεξανδρείας τῇ 8 Ἰουνίου (=14 Παῦνι) τοῦ αὐτοῦ ἔτους 328.

Ἡ ἀνωτέρω ἔννοια τῶν λόγων τοῦ ἄγ. Ἀθανασίου περὶ τῶν σχισματικῶν Μελιτιανῶν ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἐκ τῶν ἐπακολουθησάντων τῆν ἐκλογὴν τοῦ ἄγ. Ἀθανασίου γεγονότων, ἅτινα λεπτομερῶς ἐκτίθενται ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμ. Μ. διότι ζωηρῶς μετέχουσιν οἱ Μελιτιανοὶ τῶν κατὰ τοῦ Μεγάλου Πατρὸς τῆς ὀρθοδοξίας σκευωριῶν. Συνεπεία τούτων ὁ Ἀθανάσιος ὑπέστη τὰς ταιλαιπωρίας τῆς πρώτης ἐξορίας εἰς τὴν πόλιν Trèves τῆς Γαλλίας. Εἰς αὐτὴν ἀνάγουσιν οἱ δυτικοὶ ἱστορικοὶ τὴν σύνταξιν τοῦ λεγομένου Ἀθανασιακοῦ Συμβόλου, ἀλλ' ὁ Ἀρχιμ. Μ. ἀποδεικνύει τὴν νοθεῖαν αὐτοῦ, ἀφηγεῖται δὲ περαιτέρω τὰ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Ἀθανασίου ἐκ τῆς ἐξορίας, τὴν δευτέραν ἐξορίαν εἰς Ρώμην τὴν ἐν Σαρδικῇ Σύνοδον καὶ τὴν νέαν ἐπάνοδον τοῦ Ἀθανασίου ἐκ τῆς ἐξορίας, τὴν συγγραφικὴν δρᾶσιν αὐτοῦ κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην, τὰς νέας συκοφαντίας καὶ τοὺς νέους διωγμοὺς τοῦ Μεγάλου Πατρὸς.

Τὸ ε' μέρος τῆς μονογραφίας ἀφιεροῦται εἰς τὴν τρίτην καὶ τετάρτην ἐξορίαν τοῦ Μ. Ἀθανασίου καὶ τὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀξιόθαύμαστον δρᾶσιν αὐτοῦ Ὁ Μ. Ἀρχιμ. παρέχει ἀνάλυσιν ἐκάστης τῶν συγγραφῶν καὶ τὰ κύρια σημεῖα τοῦ περιεχομένου αὐτῶν. Ταῦτοχρόνως δὲ περιγράφει τὴν ἐσωτερικὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ Ἀρειανισμοῦ καὶ τὰς διαφόρους αὐτοῦ ἀποχωρήσεις, τὰς Συνόδους Ἀριμίνου, Σελευκείας, Νίκης τῆς Θράκης (ἰσχυρῶς Νικαίας), τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ἀθανασίου ἐκ τῆς τρίτης ἐξορίας, ἐν τελευταίῳ δὲ κεφαλαίῳ ἐκτίθησι τὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς καὶ δράσεως τοῦ Ἀθανασίου, ἐπισυνάπτει γενικὰ συμπεράσματα καὶ κρίσεις. Ὁ Ἀθανάσιος λέγει ὑπῆρξεν ὄχι μόνον μέγας πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ὁμολογητὴς καὶ μάρτυς Αἱ μεγάλοι ἀρεταὶ τοῦ ἀποτελοῦν τοὺς ἐξωφθάλμους χαρακτῆρας τῆς προσωπικότητος αὐτοῦ, τὸ δὲ θεῖον τῆς εἰκόνος τῆς μαρτυρικῆς του φυσιογνωμίας ἀποτελεῖ ἡ ἀγιότης τῆς ζωῆς του. Ἐν κατακλειδί προσάγονται οἱ ἐκφραστικώτατοι λόγοι τοῦ ἄγ. Γρηγορίου Θεολόγου «Ἀθανάσιον ἐπαινῶν, ἀρετὴν ἐπαινεῖσθαι ταῦτόν γάρ ἐκείνον τε εἰπεῖν καὶ ἀρετὴν ἐπαινεῖσαι, ὅτι πάσαν ἐν ἐαυτῷ συλλαβὴν εἶχε τὴν ἀρετὴν ἢ τό γε ἀληθέστερον εἰπεῖν ἔχει Θεῶ γὰρ ζῶσι πάντες οἱ κατὰ Θεὸν ζήσαντες».

Τοιοῦτον ἐν γενικωτάταις γραμμαῖς τὸ περιεχόμενον τῆς ἀρίστης καὶ πολυτίμου ταύτης μονογραφίας τοῦ Μ. Ἀρχιεπισκόπου Μιχαὴλ Κωνσταντινίδου. Ὡς καρπὸς θαθείας μελέτης τῶν συγγραμμάτων τοῦ Με-

γάλου Πατρὸς ἀλλὰ καὶ ἀγάπης πρὸς τὴν προσωπικότητα αὐτοῦ, ὁρθῆς ἐκτιμῆσεως καὶ παρακολουθήσεως τῶν δραματικῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς ἐν ἣ ἔδρασε καὶ ἐν ἣ διεξήγαγεν ἀξιοθαυμάστους ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας, τοὺς ἀπολήξαντας εἰς τὸν θρίαμβον αὐτῆς ἐν τῇ Β'. Οἰκουμε. Συνόδῳ, ἡ μονογραφία αὕτη ἐμφανίζει ἀνάγλυφον, πιστὴν καὶ ζωηροτάτην τὴν εἰκόνα τῆς προσωπικότητος τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου.

† Ο ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

P. Henri Charles, *Le Christianisme des Arabes nomades sur le limes et dans le désert syromésopotamien aux alentours de l' Hégire*, Paris 1936. Ὁ αἰδεο. συγγραφεὺς τῆς πραγματείας ταύτης μέλος τοῦ τάγματος τῶν Ἰησοῦιτῶν, συνεχέντρωσεν ἐν αὐτῇ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας τὰς σχετικὰς πρὸς τὴν ἐκχριστιάνισιν τῶν νομάδων Ἀράβων, ὅσιν αἰνεῖ διέμενον ἐν τοῖς ὄροις (limes) τῆς Συρίας καὶ Μεσοποταμίας πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἰσλαμισμού. Τὰ ὄρια ταῦτα τῆς ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου ἀπετέλουν μακρὰν ζώνην, ἐκτεινομένην ἀπὸ τῆς περιοχῆς τῆς Παλμύρας, Δαμασκοῦ καὶ Πέτρας μέχρι τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἀπ' ἑνός, ἀπ' ἑτέρου δὲ περιελάμβανε τὴν μεταξὺ τῶν δύο ποταμῶν Εὐφράτου καὶ Τίγρητος περιοχὴν μέχρι Βαγδάτης. Ἡ ὁροθετικὴ αὕτη ζώνη ἀπετέλει πρόχωμα τῆς Αὐτοκρατορίας κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Περσῶν καὶ ἄλλων βερβάρων λαῶν.

Κυριώτεροι φυλαὶ τῶν νομάδων Ἀράβων σκηνιτῶν ἦσαν ἡ τῶν Γασανιδῶν, τῶν Βακτριτῶν καὶ Τανθικιτῶν, περὶ τῶν ὁποίων παρέχει σχετικὰς πληροφορίας ὁ κ. Charles. Εἰς ταύτας προσθετέον καὶ τὴν φυλὴν τῶν Λακχιμῶν. Μετὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν πηγῶν καὶ τῆς πλουσίας βιβλιογραφίας τῆς ὁποίας ὁμοῦς ἐλλεῖπει τὸ σπουδαιότατον καὶ εἰδικὸν σύγγραμμα τοῦ E. Honigmann, *Die Ostgrenze des byzantinischen Reiches von 363 bis 1071...* (A. A. Basiliev, *Byzance et Arabes*, τ. III) Bruxelles 1935, ὃ σ. ἐκτίθησι τοὺς τρόπους καὶ τοὺς τόπους τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ μεταξὺ τῶν εἰρημένων φυλῶν. Κέντρον τῆς πρώτης ἱεραποστολικῆς δράσεως μεταξὺ τῶν Ἀράβων σκηνιτῶν ὑπῆρξε ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Σεργίου, περὶ τὸν ὁποῖον ἐσχηματίσθη πόλις ὀλοκληρῆς ἡ Σεργιούπολις, παρὰ τὸν Εὐφράτην. Τὸ γεγονός ἐπιῆδη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ε' αἰῶνος κατὰ τὰς ἀνακλυφθείσας ἐν Συρίᾳ ἐπιγραφὰς ἀναφέρονται ἐν τῇ περιοχῇ, τῇ κατεχομένη ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς ὄροις τῆς Αὐτοκρατορίας Ἀράβων νομάδων πλείστοι ναοὶ εἰς τιμὴν τῶν ἁγ. Σεργίου καὶ Βίκτου καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ καθεδρικός ναὸς τῶν Βόστρων ἔφερε τὸ ὄνομα αὐτῶν, μαρτυρεῖ τὸν ἰδιαιτέρον τῶν Ἀράβων νομάδων σεβασμὸν πρὸς τοὺς εἰρημένους μάρτυρας. Ὁ τῆς Σεργιούπολεως κεντρικός ναὸς ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου (491—518) κατὰ τὸν Strzugowski, πρὸς ὃν συμφωνεῖ καὶ ὁ εἰδικώτατος P. Peeters. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς α' (527—565) ὠχώρωσε τὴν Σεργιούπολιν πρὸς περιφρούρησιν τῶν ἐν αὐτῇ συγκεντρωμένων πλουσιῶν ἀναθημάτων ἐκ τῶν Ἀράβων Χριστιανῶν εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγ. Σεργίου ἀναθήματα ἀπέστελλον καὶ μὴ χριστιανοὶ ὡς

ἔπραξεν ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης β' ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς χριστιανῆς συζύγου του Συρίνης ἢ Σίρας. Ὁ Χοσρόης β' ἐπέστρεψεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγ. Σεργίου πολύτιμον σταυρὸν, ἀφιέρωμα τῆς αυτοκρατορίας Θεοδώρας, ὃν εἶχεν ἀφαιρέσει ὁ πατὴρ του Χοσρόης α' κατὰ τὴν ληστροικὴν ἐπίδρομὴν αὐτοῦ κατὰ τῶν Ἀνατολικῶν Ἐπαρχιῶν τῆς Αὐτοκρατορίας. Μεγάλως συνετέλεσαν εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ οἱ μοναχοί, ὡς ὁ ἁγ. Συμεὼν ὁ Στυλίτης ἐν Συρίᾳ καὶ ὁ ἁγ. Εὐθύμιος ὁ Μέγας ἐν Παλαιστίνῃ, περὶ τὴν Μονὴν τοῦ ὁποίου Ἀραβικὴ φυλὴ ἐκχριστιανισθεῖσα ἀπετέλεσεν ἴδιον συνοικισμόν, τὰς παρεμβολὰς μὲ ἴδιον Ἐπίσκοπον. Ἐπισκοπὰς ἀπέκτησαν καὶ οἱ ἄλλοι Ἀραβες σκηνῆται ἐν Συρίᾳ καὶ Μεσοποταμίᾳ. Ὁ κ. Η. Charles παρέχει ἐν τῇ ἀνωτέρῳ συγγραφῇ αὐτοῦ πλείστα λεπτομερείας περὶ τῶν Ἐπισκοπῶν καὶ τῶν Ἐπισκόπων Ἀράβων.

Εἰς τὰς συγκεντρωθείσας ὑπ' αὐτοῦ μετὰ πάσης ἐπιμελείας πληροφορίας δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν καὶ τὴν ἐξῆς. Ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Γρηγόριος α' (570—596) εἶχεν ἀναπτύξει μέγαν ζήλον πρὸς διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ μεταξὺ τῶν νομάδων Ἀράβων. Ἰδιαιτέρως τοῦτο ἔπραξε διὰ τὴν φυλὴν τοῦ Νααμᾶν (Nahaman) ἢ κατὰ τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς Ναμη, ἣτις καὶ εἰς ἀνθρωποθυσίας παρεδίδοτο καὶ χρυσοῦν ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης ἐλάτρευε. Περὶ τὸ 592 προσήλκυσεν αὐτὴν εἰς τὸν Χριστιανισμόν ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος. Τὴν πληροφορίαν ταύτην ἀναγράφας ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς Εὐάγριος ἐσημείωσεν «ὅτι δὲ γὰρ Γρηγόριος νεύμασι τῆς βασιλείας μετὰ τοὺς Χοσρόου σταυρούς, τὰς πανιερέμους τῶν λεγομένων Διμητῶν (=τῶν κατοικούντων τὰ ὄρια τοῦ κράτους) ἐν αἷς μάλιστα (ἐκράτει;) τὰ Σεβήρου δόγματα καὶ πολλὰ φρούρια καὶ κώμας μοναστήριά τε καὶ φυλάς ὀλοκλήρους τῇ Ἐκκλησίᾳ προσήγαγε τοῦ Θεοῦ» (Εὐάγριος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία σ. 22).

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω χωρίου τοῦ Εὐαγρίου προκύπτει ὅτι ἐν τῇ περιοχῇ τῶν ὄριων τῆς Αὐτοκρατορίας ἐπεκράτει ὁ Μονοφυσιτισμός. Καὶ πράγματι οἱ Ἀραβες νομάδες τῶν ὄριων ἐκχριστιανισθέντες κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν χριστολογικῶν αἰρέσεων παρεσύρθησαν εἰς τὸν Νεστοριανισμόν καὶ Μονοφυσιτισμόν. Διεξήγοντο δὲ πόλεμοι μεταξὺ αὐτῶν. Οἱ Νεστοριανοὶ Ἀραβες ἰδίως τῆς φυλῆς τῶν Λακχμιτῶν εὗρον καταφύγιον εἰς τὴν Περσίαν, κέντρον ἔχοντες τὴν πόλιν Hira ἣσαν δὲ ἐχθροὶ τῶν Ἑλλήνων, ἐνῷ οἱ Μονοφυσίται ἔμενον ἐν τοῖς ὄροις καὶ ἦσαν φίλοι καὶ σύμμαχοι τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ φανατικοὶ ὑπέρμαχοι τοῦ Μονοφυσιτισμοῦ. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Γασανιδῶν Al. Harith (Ἀρέθας) ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ μετέβη καὶ εἰς Κων/πολιν πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Μονοφυσιτισμοῦ, εἰς αὐτὸν δὲ κυρίως ἀφείλεται ἡ ἀνάδειξις τοῦ Ἰακώβου Βαραδαίου, τοῦ ἐμπεδώσαντος τὸν Μονοφυσιτισμόν καὶ ἰδρύσαντος τὴν Ἰακωβιτικὴν Ἐκκλησίαν. Τὴν αὐτὴν στάσιν ἐτήρησε καὶ ὁ Al Mundhir ὁ διάδοχος τοῦ Al Harith. Παρὰ τὴν θρησκευτικὴν ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας οἱ Ἀραβες σκηνῆται εἶχον ἐπηρεασθεῖ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Τινὲς δὲ ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ Λειωναρίου τοῦ Ἰωάννου Μόσχου (κεφ. 155) ἐλάλουν καὶ τὴν ἑλληνικὴν

γλώσσαν. Ὁ κ. Charles διηγεῖται τὴν μεταξὺ τῶν Ἀράβων δρᾶσιν τῶν κορυφαίων τοῦ Μονοφυσιτισμοῦ. Ἰδίως τοῦ Ἰακώβου Βαραδαίου καὶ τοῦ Ἰωάννου Ἐπισκόπου Τέλλης (Κωνσταντίνης) εἰς ἃν ὁ Ἰωάννης Ἐφέσου ἀποδίδει τὴν χειροτονίαν 170.000 κληρικῶν!

Ἄλλ' ἀξιοσημείωτον ὅτι χριστιανοὶ γενόμενοι οἱ Ἀραβες νομάδες καὶ σκηνῖται δὲν ἐγκατέλειπον τὴν πολυγαμίαν. Ἐν ἀρχῇ τοῦ ζ' αἰῶνος αἱ καταστρεπτικαὶ ἐπιδρομαὶ τῶν Περσῶν ἐξηφάνισαν τοὺς νομάδας Ἀραβας. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Περσίᾳ ἡ πόλις Hira μετεβλήθη εἰς Νεστοριανὴν πόλιν. Τὰ ὑπολειφθέντα λείψανα τῶν Ἀράβων νομάδων «λιμητῶν» ραγδαίως ἀπεροφήθησαν ὑπὸ τοῦ ἐκ Μέκας τῆς Ἀραβίας ἐξορμήσαντος πυρίνου χειμάρρου τοῦ Ἰσλαμισμού. Ὁ αἰδεσ. Henri Charles παρέσχεν ἐν τῇ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ πραγματεία ζωηρὰν εἰκόνα τῆς κινήσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ μεταξὺ τῶν λιμητῶν Ἀράβων νομάδων aux alentours de l'Hégire, περὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ Μωαμεθανισμοῦ ἤτοι δυστυχῶς ἀπέσβεσε τὴν ὕψαιαν ταύτην καὶ παρήγορον εἰκόνα. Οἱ Ἀραβες νομάδες χριστιανοὶ ἐξηφανίσθησαν τελικῶς ἐν τῷ Ἰσλαμισμῷ.

† Ο ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

D. Dv Hans Windisch (Καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Κιέλς) Paulus und Chuatus, 319 σελ. Τμῆ 17 Μάρκα (ἐξεδόθη ἐν τῇ σειρᾷ Untersuchungen zum Neuen Jeslanment, Τεῦχος 24).

Ἡ διατύπωσις τοῦ τίτλου τῆς ἐκτεταμένης ταύτης ἐπὶ τῆς Κ. Δ. θρησκευτολογικῆς πραγματείας «Παῦλος καὶ Χριστὸς» ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν δι' ὅλου τοῦ ἔργου διήκουσαν τάσιν τοῦ συγγραφέως, ὅπως ὁ Παῦλος τεθῆ παρα τὸν Χριστὸν ὡς δεῦτερος Χριστὸς καὶ ἄλλος Σωτήρ, μάλιστα ἐν πολλοῖς νὰ ἐξαρθῆ ὑπὲρ αὐτὸν (Πρβλ. ἐν σ. 178, 182, 183, 215—229 κέπ.).

Βεβαίως ὡς δηλοῖ ὁ σ. ἐν σελ. 7 ἡ σύγκρισις θὰ περιορισθῆ μεταξὺ τοῦ Παύλου καὶ τοῦ «ἱστορικοῦ» Ἰησοῦ. Ἐν τούτοις ὁ περιορισμὸς οὗτος de facto δὲν τηρεῖται, τῆς συγκρίσεως ἐκτεινομένης ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ὡς θεανθρώπου. Τὸ τοιοῦτον ἀσφαλῶς ἐφαίεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ὁ ἱστορικὸς Ἰησοῦς εἶναι ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς τοῦ ὁποίου, ἔστω καὶ διὰ μεθοδικούς λόγους, δὲν δυνάμεθα νὰ χωρίσωμεν ἐπιτυχῶς τὴν θείαν ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως. Ἄλλ' ὁ σ. ἐτι πλεον ὑπόσχεται ὅτι θὰ περιορισθῆ εἰς τὴν ἔξαρσιν τῶν ἀναλογιῶν μεταξὺ τοῦ Παύλου καὶ «ἰδίως τοῦ Ἰησοῦ τῆς προπαυλικῆς παραδόσεως (αὐτόθι). Τὰ στοιχεῖα ὅμως, τὰ ὅποια κατέχομεν διὰ τὴν περίοδον ταύτην δεδομένου ὅτι τὰ ἀρχαιότερα βιβλία τῆς Κ. Δ. εἶναι αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου δὲν ἐπιτρέπουν, νομίζομεν, νὰ στηρίξῃ τις ὀλόκληρον ἐργασίαν ἐπ' αὐτῶν.

Τοῦ βιβλίου, διαιρουμένου εἰς δύο τμήματα, προτάσσεται μακρὰ εἰσαγωγή, μεθ' ἣν ὁ σ. ἐν τῷ πρώτῳ μέρει καθορίζει πρῶτον τὴν περὶ «θείου ἀνδρός» ἔννοιαν τῆς κλασσικῆς καὶ ἑλληνορωμαϊκῆς ἀρχαιότητος, ἀπαριθμουμένων πάντων, ὅσοι ἐθεωρήθησαν «θεῖοι», ἀπὸ τῶν ποιητῶν μέχρι τῶν μεγάλων κοσμοκρατόρων καὶ δεῦτερον τὴν ἔννοιαν

τοῦ «ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ» ὡς αὕτη ἐμφανίζεται ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν καὶ ὡς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος τὴν συνέλαβον καὶ τὴν διετύπωσαν ὁ Φίλων καὶ ὁ Ἰώσηπος. Ἐν τοῖς ἑπτὰ κεφαλαίοις τοῦ δευτέρου μέρους ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δύο τούτων ἐννοιῶν ὁ σ. ἐκθέτει τὰς μεταξὺ Παύλου καὶ Ἰησοῦ παρατηρουμένας ἀναλογίας, τῶν ὁποίων ὁμοίως τινες φαίνονται λίαν ἐξεζητημέναι.

Οὕτω ὁ σ. βλέπει ἀναλογίαν βλέπει μεταξὺ τῆς ἐξ ἁγίου Πνεύματος συλλήψεως τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ ἐν Γαλ. 4, 19 «οὗς πάλιν ὠδίνω ἄχρις οὗ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν». Ἀμφότεραι «αἱ γεννήσεις» ἐνεργοῦνται διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος! (σ. 193).

Ἐπίσης ἐν τῇ ἐπιστροφῇ τοῦ Παύλου, ἵνα αὕτη παραβληθῆ πρὸς τὴν κατὰ τὸ βάπτισμα Θεοφάνειαν, πᾶσα τυχαία σύμπτωσης λέξεων τῶν παραλλήλων ἢ συγγενῶν κειμένων ἐξαίρεται. Οὕτω τὸ Γαλ. 1, 15 «εὐδόκησεν ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί» φέρεται ὡς παράλληλον τοῦ «ἐν σοὶ ἠϊδόκησα» (Μαρκ. 1, 11, σ. 135). Ἐπίσης τὸ οὗτος ἐστὶν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ (Ἰω. 1, 34) ὡς ἀντίστοιχον τῶν Πράξ. 9, 15 «σκεῦος ἐκλογῆς οὗτος» (σ. 138). Τέλος τὸ «οὐχὶ υἱὸς ἐστὶν Ἰωσήφ οὗτος;» (Λουκ. 4, 22) πρὸς τὸ Πραξ. 9, 21 «οὐχ' οὗτός ἐστιν ὁ πρῆβθας τὴν Ἱερουσαλήμ;» (σ. 142)!

Εἰς δύο δὲ σημεία ὁ σ. στηρίζεται ἐπὶ προφανῶς ἐσφαλμένης ἐρμηνείας γραφικῶν χωρίων: "Ἦτοι πρῶτον τοῦ χωρίου Α.' Τιμ. 1, 15 «Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμὴ ἐγώ». Τὸ πρῶτος συνδέει ὁ σ. πρὸς τὸ σῶσαι, θεωρῶν τὸν Π. ὡς τὸν πρῶτον, δηλ. τὸν σπουδαιότερον, τῶν σεσωσμένων. Τὸ πρῶτον ὁμοίως δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸ σῶσαι, ἀλλὰ εἰς τὸ ἁμαρτωλοὺς, σημαίνον πρῶτος, δηλ. μεγαλύτερος, τῶν ἁμαρτωλῶν. Σχετίζεται δὲ ἡ λέξις πρὸς τὰ προηγούμενα ἐν στ. 13 «τὸν πρότερον ὄντα δλᾶσφημον καὶ διώκτην καὶ ὕβριστήν» (προβλ. καὶ ἐπιστ. Βαρνάβα κεφ. 5, 9 «τοὺς ἰδίους ἀποστόλους... ἐξελέξατο, ὄντας ὑπὲρ πάσαν ἀνομίαν ἀνομιωτέρους»). Βεβαίως ὁ σ. θὰ ἠδύνατο νὰ προσαγάγῃ ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως αὐτοῦ τὸν ἐπόμενον στίχον 16. «ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἠλεήθην, ἵνα ἐν ἐμοί πρῶτω ἐνδείξῃται Ἰησοῦς τὴν ἄπασαν μακροθυμίαν, πρὸς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων πιστεῦειν ἐπ' αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον'. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ λέξις πρῶτω πρέπει νὰ ληφθῆ ἐν συναφείᾳ πρὸς τὰ προηγούμενα. Οὔτε δηλ. χρονικῶς πρέπει νὰ ἐννοηθῆ, ἐφ' ἔσον ἄλλοι καὶ ἀπόστολοι καὶ ἄπλοὶ χριστιανοὶ εἶχον πρὸ αὐτοῦ πιστεύσει, ἀλλ' οὔτε ἀποτελεῖ διάκρισιν τοῦ Παύλου ἐναντι τῶν ἄλλων πιστῶν καὶ ἀποστόλων, τιθεμένου αὐτοῦ ὡς ὑποδείγματος. Ἡ ἐννοια ἔχει νομίζομεν ὡς ἀκολούθως: Ὁ Παῦλος θεωρῶν ἑαυτὸν ὡς τὸν μεγαλύτερον τῶν ἁμαρτωλῶν διότι ἐξηρημάτισε «βλάσφημος, διώκτης καὶ ὕβριστής», φρονεῖ ὅτι ἀποτελεῖ τὸ καλύτερον παράδειγμα, ἐν ᾧ δεικνύεται ἡ ἄπειρος θεία μακροθυμία. Ὁ ὅλος στίχος ἐπομένως ἐρμηνευτέος ὡς ἐξῆς: «ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἠλεή-

1. Οὕτως ὁ M. Dibelius (ἐν *hietzuratus Haudbuch zum N. T.* 13, *Die Pastoralbriete*, 1931 σ. 18 εἰς τὸν στ. 16) φρονεῖ ὅτι ὁ Παῦλος τίθειαι πρῶτος εἰς τὴν σειράν τῶν μελλόντων πιστώσεων.

θην, ἵνα ἐν τῇ ἰδικῇ μου περιπτώσει ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καταστήσῃ κατ' ἐξοχὴν φανεράν ἅπασαν τὴν θείαν μακροθυμίαν, ἵνα ἔχωσιν ἐν ἐμοί, τῷ μεγαλυτέρῳ τῶν ἀμαρτωλῶν, τὸ κλασικώτερον παράδειγμα περὶ τοῦ μεγέθους τῆς θείας εὐσπλαγχνίας εἰ μέλλοντες νὰ πιστεύσωσιν εἰς ζωὴν αἰώνιον».

Τὸ δευτέρον χωρίον, τοῦ ἐποίου δίδεται ἐπίσης ἐσφαλμένη ἐρμηνεῖα εἶναι τὸ Α Κορινθ. 4,13 «ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγεννήθημεν, πάντων περίφημα ἕως ἄρτι». Τὰς λέξεις «περικαθάρματα» καὶ «περίφημα» λαμβάνει ὁ σ. ὑπὸ τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν σημασίαν, καθ' ἣν ἐσημαίνον ἐξίλαστήριον θῦμα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ὅμως καθ' ἣν ἔγραψεν ὁ Π. εἶχον ἤδη προσλάβει τὴν ὕδριστικὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχουσιν καὶ σήμερον καὶ ὑπὸ τὴν ὁποίαν καὶ ὁ Π. τὰς μεταχειρίζεται (ἴδε Usener παρὰ H. Lietzmann, staudpuch zuns N. T., die Korinbharbriete. Ὅτι ὁ Π. τὰς μεταχειρίζεται ὑπὸ τὴν σημασίαν ταύτην δὲν ἀποδεικνύεται μόνον ἐκ χωρίων ἄλλων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης συγγραφέων (ἴδε Usener § 3). ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ χωρίου, ἐν ᾧ πρὸς τοῦτους παρατίθενται καὶ ἄλλοι χαρακτηρισμοὶ τῆς ἐξευτελιστικῆς τῶν ἀποστόλων θέσεως, ἣν εἶχον ἐν τῷ κόσμῳ. Οὕτω καλεῶνται ἔσχατοι, ἐπιθανάτιοι, θέατρον, μωροί, ἀσθενεῖς, ἄτιμοι, πεινῶντες, διψῶντες, γυμνητεύοντες, κολαφιζόμενοι, λοιδορούμενοι βλασφημούμενοι. Ὑπὸ τὴν ἐσφαλμένην ὅμως ἐρμηνείαν χρησιμοποιοῦν ὁ σ. τὸ χωρίον, τῇ βοήθειᾳ τῆς ἐπίσης ἐξηζητημένης ἐρμηνείας τοῦ χωρίου Ρωμ. 9, 3 «ἠυχόμενη γὰρ ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἐγὼ κλπ.» κ. ἄ. ὑποστηρίζει ὅτι διὰ τοὺς Ἰουδαίους ἐχρειάζετο δευτέρον ἱλαστήριον θῦμα, ὁ Παῦλος (σ. 242), ὁ ὁποῖος ἐπομένως εἶναι ἐπίσης Σωτὴρ (σ. 249), τοῦ Ἰησοῦ ὄντος Λυτρωτοῦ μόνον τῶν Ἑθνικῶν! (σ. 242). Ἐν τῇ σ. 151 δὲν μοι κατέστη δυνατόν νὰ εὗρω τὴν μαρτυρίαν ἐφ' ἧς ὁ σ. στηριζόμενος φρονεῖ ὅτι ἐπίσης καὶ παρὰ τῷ Π. ἔχομεν μεταμόρφωσιν (ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὴν τοῦ Κυρίου) ἐκτὸς ἐάν ἐννοῇ τὴν εἰς τὸν Παράδεισον ἀρπαγὴν (Β.Κορν. 12,4 (σ. 181) Ἐπίσης ἐν σ. 183 ὑποστηρίζεται ὅτι καὶ ὁ Π. εἶχε (περιωρισμένην) πανταχοῦ παρουσίαν. Περὶ αὐτῆς ὅμως, ἐκτὸς τοῦ χωρίου Α' Κορν. 5,3 ἐξ. «ἐγὼ μὲν γάρ, ἀπὸν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ πνεύματι κλπ.», δὲν γνωρίζομεν ἄλλον ὑπαινιγμόν. Ἐξ ἄλλου ὅμως οὕτε ἐπ' αὐτοῦ δύναται νὰ στηριχθῇ τις, ἵνα ὑποστηρίξῃ γνώμην περὶ πανταχοῦ παρουσίας τοῦ Π. ἔστω καὶ μερικῆς, διότι τοιαύτην ἔκφρασιν δύναται νὰ χρησιμοποίησῃ πᾶς τις, χωρὶς νὰ ἀξίῃ ὅτι ἔχει τὸ χάρισμα τῆς πανταχοῦ παρουσίας. Ἐπίσης δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν πῶς ὁ Π. εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῇ μαθητῆς τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (σ. 101).

Ἱεραιτέρου τὸ χωρίον Γαλ. 4,14 «ἀλλὰ ὡς ἄγγελον Θεοῦ ἐδέξασθέ με, ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν» δὲν ἔχει τὴν ἐννοίαν ὅτι ὁ Π. παρουσιάζεται «ὡς ἐξ οὐρανοῦ κατελθὼν θεῖον ὄν, ὡς (νέα) ἐνσάρκωσις τοῦ ἐν οὐρανοῖς Ἰησοῦ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων (σ. 280), διότι, ἀπλούστατα ὁ Π. χρησιμοποιοεῖ ἐνταῦθα μίαν εἰκόνα, ἵνα παραστήσῃ τὴν ἐγκαρδιότητα, μεθ' ἧς τὸν ὑπεδέχθησαν κατ' ἀρχὰς οἱ Γαλάται, οἱ ὁποῖοι πρὸ τοῦ Ἐθαγγελισμοῦ αὐτῶν δὲν ἐγνώριζον τὸν Ἰησοῦν ἵνα ἐκλάβωσιν τὸν Παῦ-

λον ὡς «νέαν ἐνσάρκωσιν τοῦ ἐν οὐρανοῦς Ἰησοῦ».

Ἐπίσης τὸ συμπέρασμα (σ. 186) ὅτι οἱ δαίμονες γνωρίζουσιν τὸν Π. ὡς «δεύτερον μετὰ τὸν Ἰησοῦν ἐξορκιστὴν, σχεδόν, θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὡς δεύτερον Θεὸν» νομίζομεν ὅτι δὲν δύναται νὰ ἐξαχθῆ ἓκ τῶν Πραξ. 19,15, ὅπου ἀναφέρεται ἀπλῶς ὅτι τὸ πονηρὸν πνεῦμα εἶπε πρὸς τοὺς υἱοὺς Σκευᾶ «τὸν μὲν Ἰησοῦν γινώσκω καὶ τὸν Παῦλον ἐπίσταμαι», τοῦ ὀνόματος τοῦ Παύλου ἀναφερομένου ἐπειδὴ ἐν τῷ προηγουμένῳ στίχῳ 14 παρουσιάσθησαν οἱ υἱοὶ τοῦ Σκευᾶ ἐξορκίζοντες ἐν ἀνόμῳ καὶ τοῦ Ἰησοῦ «ὃν Παῦλος κηρύσσει». Ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ ἀπολύτως ἀναμάρτητον τοῦ Ἰησοῦ, τὸ ὁποῖον τόσον ἰσχυρῶς ἐν τῷ συγγράμματι προβάλλεται (σ. 252—276), νομίζομεν ὅτι τὰ προσαχόμενα χωρία, ἐν οἷς ὁ Ἰησοῦς παρουσιάζεται «πειραζόμενος» ἀφορῶσι τὸ πειραστὸν τοῦ Ἰησοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ ἀναμάρτητον, μεταξύ ὅμως πειρασμοῦ καὶ ἁμαρτίας καὶ θεολογικῶς καὶ ἠθικῶς ὑπάρχει τεραστία διαφορά.

Τὸ ἔργον ἐν γένει εἶναι δεθαίως συντεταγμένον μετ' ἐξαιρετικῆς ὀξυνοίας, ἐπιμελείας καὶ μεθοδικότητος τοῦ σ. καταβαλόντος ἰδιαιτέραν προσπάθειαν, ἵνα ἐξεύρη πάσας τὰς χαρακτηριστικωτέρας μεταξὺ Ἰησοῦ καὶ Παύλου ἀναλογίας. Παρὰ ταῦτα ὅμως οὔτε τὰ ἐπιχειρήματα οὔτε τὰ συμπεράσματα αὐτοῦ εἶναι δι' ἡμᾶς πειστικά καὶ βέβαια. Διότι ὄχι μόνον αἱ προσαχόμεναι ἀναλογίαι, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι ὑπάρχουσαι καὶ μὴ προσαχθεῖσαι δὲν δύναται νὰ πείσωσι τὸν ἀναγνώστην, ὅτι ὁ Παῦλος εἶναι δεύτερος Χριστὸς καὶ ἄλλος Σωτήρ. Διότι ἀναλογίαι εἶναι φυσικὸν νὰ ὑπάρχωσιν καὶ μεταξύ προσώπων τελείως διαφόρων πρὸς ἄλληλα πολλῶ δὲ μᾶλλον μεταξύ δύο προσώπων ἓκ τῶν ὁποίων τὸ ἔν ἐχρησίμευσεν εἰς τὸ ἄλλο ὡς αἰώνιον καὶ ἀφθαστον πρότυπον. Παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις ὁ Ἰησοῦς παραμένει ὁ Κύριος ὅπως τὸν ἀντελήφθη ἢ ἀρχαιοτάτη χριστιανικὴ παράδοσις. Ὁ Παῦλος δεθαίως τιμᾶται ὡς πρωτοθλητῆς τῆς πίστεως καὶ τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, οὐχὶ ὅμως ὡς ἴσος, πολλῶ δ' ἦττον ὡς ἀνώτερος τοῦ Ἰησοῦ. Κατὰ τὴν ὠραίαν διατύπωσιν τοῦ A. Deissmann *Das Urchristentum und die Schichten*, 1908, σ. 27) «δὲν δυνάμεθα νὰ θέσωμεν τὰς προσωπικότητας τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ Π. παραλλήλως. Παρὰ τῷ Ἰησοῦ τὰ πάντα εἶναι πηγαῖα, προερχόμενα ἐξ αὐτῆς τῆς προσωπικότητος αὐτοῦ. Τοῦ Π. ἀντιθέτως τὸ οἰκοδόμημα ἔχει ἀνάγκην τοῦ Θεμελίου. Ὅτι εἶναι ὁ Παῦλος, καὶ εἶναι πράγματι μέγας, εἶναι ἐν Χριστῷ». «Ὁ Ἰησοῦς εἶναι Βίς, ὁ Παῦλος ὁ πρῶτος μετὰ τὸν Ἐνα καὶ ὁ πρῶτος ἐν τῷ Ἐνί» (ἐν. ἀν. σ. 26). Ὡς τοιοῦτον δὲ τὸν ἐτίμησεν ὄχι μόνον ἡ πρώτη χριστιανικὴ ἐκκλησία, ἀλλ' ἀκόμη καὶ αἱ ἀρχαιότεραι χριστιανικαὶ αἰρέσεις.

Βερολίνον, Ἀπρίλιος 1937

ΙΕΡ. ΙΕΡ. ΚΟΤΣΩΝΗΣ

Μητροπολίτου Κίτρους Κωνσταντίνου Κοϊδάκη, Γεωλογία καὶ Ἁγία Γραφή, Κατερίνη 1936, σ. 469. Ἄπολογητικὴ μελέτη διαπραγματευομένη ἐκτενῶς καὶ ἐμπεριστατωμένως περὶ ζητημάτων σχετικῶς πρὸς τὴν γῆν. Ἐν τέλει προσάγονται γνώμαι καὶ ἄλλων ἐπιστημῶν περὶ συμφωνίας θρησκείας καὶ ἐπιστήμης.

Τοῦ αὐτοῦ: Ὁμιλία ἐπὶ τῆς Εὐαγγελικῆς περικοπῆς τοῦ Πάσχα, Ἀθήναι 1937.

Ἀρχιμ. Ἰωακείμ Πελεκανίδου, τὸ πρωτοχριστιανικὸν Βαπτιστήριον τῆς Δούρας Εὐρώπου καὶ αἱ τοιχογραφίαι αὐτοῦ. Ἐν Ἱεροσολύμοις (ἐκ τῆς «Ν. Σιών») 1936. Ἰδρυθεῖσα τῷ 312 π. Χ. ὑπὸ Σελεύκου Νικάτορος ἢ Εὐρωπὸς ἢ Δούρα καλουμένη Ἀσσυριστί, ἕνεκα τῆς στρατηγικῆς αὐτῆς θέσεως, ὡς κειμένη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἣτις ἐξησφάλιζε τὴν μεταξὺ Ἀντιοχείας καὶ Σελευκείας συγκοινωνίαν ἀπέβη τὸ κέντρον τῆς ὕλης ἐν Μεσοποταμίᾳ κινήσεως. Καὶ ὅταν μετὰ τοῦ Σελευκίδας κατέλαβον τὴν πόλιν οἱ Πάρθοι, αὕτη διέσωζε τὸν ἑλληνηκὸν αὐτῆς χαρακτῆρα. Τὸ 116 μ. Χ. κατέλαβον αὐτὴν οἱ Ῥωμαῖοι, ἀλλὰ τῷ 250—260 κατέστρεψαν αὐτὴν οἱ Πέρσαι, μὴ ἀνοικοδομηθεῖσαν ἔκτοτε. Αἱ ἀπὸ τινων ἐτῶν γινόμεναι ἐν αὐτῇ ἀνασκαφαὶ ἀπεκάλυψαν σπουδαιότατα ἀρχαιολογικὰ μνημεῖα καὶ δὴ καὶ Χριστιανικὸν Βαπτιστήριον περὶ ὃ ἀσχολεῖται ὁ Ἀρχιμ. Ἰωακείμ Πελεκανίδης ἐν τῇ ἀνωτέρω πραγματείᾳ αὐτοῦ. X.

Ἰ. Ν. Καρμίρη, Παχωμίου Ρουσάνου, Ὁμιλία εἰς τινὰ τῶν ρητῶν τοῦ κατὰ Ματθαίου Εὐαγγελίου κατὰ πρῶτον ἐκδιδομένη (ἐκ τῆς «Ν. Σιών»). Ἐν Ἱεροσολύμοις 1936.

Τοῦ αὐτοῦ: Ἐπιστολὴ τοῦ Ἰακώβου Παρκεθύμη καὶ τοῦ Ἰακώβου Ζυγομαλά, (Ἐκ τῆς «Ἐκκλησίας») Ἐν Ἀθήναις 1937.

Τοῦ αὐτοῦ: Δόγμα—Δογματικὴ—Δογμάτων Ἱστορία—Δοσίθεος Ἱεροσολύμων καὶ ἡ ὁμολογία αὐτοῦ (Ἐκ τοῦ Β' τόμου τῆς «Θρησκευτικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας») Ἐν Ἀθήναις 1937

Τοῦ αὐτοῦ: Ὁ Ρουσάνος καὶ τ' ἀνέκδοτα δογματικὰ καὶ ἄλλα ἔργα αὐτοῦ, ἐν Ἀθήναις (Texte und Forschungen zur Byz.—Neugr.—Philologie No 14) 1935.

Τοῦ αὐτοῦ: Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου, Σούμμα Θεολογικῆ, τόμ. Α'. Ἐν Ἀθήναις 1935.

Ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ἀνωτέρω τευχῶν ὁ κ. Καρμίρης παρατίθει ἐμιλίαν τοῦ Παχωμίου Ρουσάνου, εἰς τινὰ τῶν ρητῶν τοῦ κατὰ Ματθαίου Εὐαγγελίου μετὰ σχετικῆς παρατηρήσεως, ἐν τῷ δευτέρῳ δημοσιεῖ ἀνέκδοτον ἐπιστολὴν τοῦ Ἰακώβου Παρκεθύμη Μηλόητα πρὸς τὸν Ἰωακείμ Καμεράριον υἱὸν τοῦ γνωστοῦ θεολόγου καὶ ἑλληνιστοῦ Ἰωακείμ Καμεράριου, αἵτινες διαφωτίζουν εἰς τὰς μετὰ τὴν διακοπὴν τῆς θεολογικῆς ἀλληλογραφίας (1581) σχέσεις τοῦ Ἱερεμίου Β. πρὸς τοὺς Βυρτεμβεργίους θεολόγους. Ὁσαύτως δημοσιεῖ ἀνέκδοτον ἐπιστολὴν τοῦ Θεοδοσίου Ζυγομαλά πρὸς τὸν Στέφανον Γερλάχιον, χρονολογουμένην ὡς ἀποδεικνύει ὁ κ. Κ. ἀπὸ τοῦ ἔτους 1578, μετὰ ἐπιτιμίου γράμματος τοῦ Οἴκου. Πατριάρχου Μητροφάνους γ'. Ὁ Ζυγομαλάς ἐδικαιολογεῖ πρὸς τὸν Γερλάχιον τὴν βραδύτητα τῆς ἐπιστολῆς τῆς β'. «ἀποκρίσεως» εἰς τὰς προτάσεις τῶν Βυρτεμβεργίων περὶ ἐνώσεως. Ἐν τῷ γ'. τεύχει ὁ κ. Κ. ἀνετύπωσεν ἐκ τῆς θρησκευτικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας ἄρθρα, ἐν αἷς διαπραγματεύεται μετὰ τῆς χαρακτη-

ριζύσης αὐτὸν ἀκριβείας τὰ περὶ Δόγματος, Δογματικῆς, Ἱστορίας τῶν Δογμάτων καὶ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου.

Περὶ τοῦ Παχωμίου Ρουσάνου μεγάλως ἔργῳ καὶ λόγῳ δράσαντος κατὰ τὸν ἰσ' αἰῶνα πολλοὶ πολλάκις διέλαβον, ἀλλ' οὐδεὶς εἶχε μέχρι τοῦδε ἀναλάβει τὴν συστηματικὴν τῶν κατ' αὐτὸν καὶ ἐπιστημονικὴν ἔρευναν. Διὰ τοῦτο τὸ ἔργον τοῦ κ. Καρμίρη δέον νὰ χαιρετισθῆ ὡς σπουδαῖον ἀπόκρημα τῆς ἑλληνικῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης. Ἦδη ἐκ τοῦ ἔργου τούτου ἔχομεν ἀπηκριβωμένας βιογραφικὰς περὶ τοῦ Ρουσάνου εἰδήσεις, αἱ ἐπιμελῶς συνεκέντρωσεν ὁ κ. Κ. ἐκ τῆς ἐπισταμένης μελέτης τῶν ἱστορικῶν μαρτυριῶν καὶ ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ρουσάνου. Μετὰ τῆς βιογραφίας δὲ αὐτοῦ συνεκτίθεται καὶ ἡ δράσις αὐτοῦ ἀναμιχθέντος εἰς πάντα τὰ ζητήματα τῆς ἐποχῆς του, καὶ περιοδεύσαντος σχεδὸν πάσας τὰς ἑλληνικὰς γώρας. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐπεσκέφθη καὶ τὰς Ἀθήνας διέμεινε δ' ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ὁσίου Μελετίου φιλοξενηθεὶς, μεταδὰς δὲ ὑστερον εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἔγραψε εὐχαριστήριον ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς μοναχοὺς συναποστείλας καὶ δύο ἀντίγραφα τοῦ βίου τοῦ ἁγ. Μελετίου (ἴδε τὴν ἡμετέραν πραγματείαν περὶ τοῦ Ὁσίου Μελετίου, σ. 30). Ἡ δράσις αὕτη τοῦ Παχωμίου Ρουσάνου προκαλεῖ θαυμασμόν, ἀλλ' ἔτι μείζονα θαυμασμόν προκαλεῖ ἡ συγγραφικὴ δράσις τοῦ αὐτοδιδάκτου ἐκείνου μοναχοῦ, ὅστις μορφώσας ἑαυτὸν ἐν ταῖς Μοναστηριακαῖς βιβλιοθήκαις, παρὰ τὴν πολυκύμαντον ζωὴν του ἀνεδείχθη ἀξιολογώτατος συγγραφεὺς πολλὰ καὶ περὶ πολλῶν γράφας. Ὁ κ. Κ. σημειώσας γενικῶς τὴν διὰ τῶν χειρογράφων παράδοσιν τῶν συγγραμμάτων τοῦ Παχωμίου καὶ ἀναλύσας πάντα τὰ ἐκδεδομένα καὶ ἀνεκδοτα συγγράμματα τοῦ Ρουσάνου παρατίθησιν ἱκανὰ τῶν ἀνεκδῶτων αὐτοῦ συγγραμμάτων, δογματικῶν, ἀντιρρητικῶν γενικῶς θρησκευτικῶν καὶ φιλολογικῶν. Ἡ πολυσχιδῆς συγγραφικὴ παραγωγή τοῦ Ρουσάνου προκαλεῖ ἀληθῶς κατάπληξιν, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ὀρθόδοξος καὶ ἐνθουσιώδης οὗτος ἑλληὴν μοναχὸς συνέγραψε καὶ κατὰ τῆς λατινικῆς Ἑκκλησίας, ὁ δραπετίδης Λέων Ἀλλάτιος καὶ ἄλλοι λατῖνοι ἐξήνεγκαν περὶ αὐτοῦ δυσμενῆ κρίσιν, ἣν ὁ κ. Κ. ἀναιρεῖ ἐν τέλει τῆς Εἰσαγωγῆς τῆς σπουδαιοτάτης αὐτοῦ πραγματείας.

Χάριτας δὲ ὀφείλει εἰς τὸν κ. Κ. ἡ ἑλληνικὴ θεολογικὴ ἐπιστήμη διὰ τὴν μετάφρασιν τῆς Summae Theologicae τοῦ ἐκ τῶν κορυφαίων τῶν Σχολαστικῶν θεολόγων τῆς Δύσεως τοῦ Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου. Τοῦ ἀληθῶς κλασικοῦ τούτου ἔργου τῆς δυτικῆς θεολογίας εἶχομεν μέχρι τοῦδε περιεκτικὴν μετάφρασιν ὁ δὲ κ. Κ. ἀνέλαβε ν' ἀποδώσῃ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὁλόκληρον τὸ ἔργον τοῦ Θωμᾶ. Ἐν τῷ ἀνωτέρῳ πρώτῳ τόμῳ μετὰ σύντομον βιογραφίαν τοῦ Θωμᾶ, ὑποδεικνύει τὴν ἐξαιρετικὴν σημασίαν τοῦ συγγράμματος Summa Theologicae, τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν καὶ ἐν γένει πρὸς τὴν ἑλληνικὴν θεολογίαν, ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τῆς ὁποίας διετέλεσεν ὁ Θωμᾶς, τὰς ἐπιδράσεις αὐτοῦ ἐπὶ τινῶν ἑλλήνων θεολόγων τῶν μέσων χρόνων καὶ δὴ τοῦ Γενναδίου Σχολαρίου, ὅστις εἶχε μεταφράσει καὶ ἱκανὰ μέρη τοῦ συγγράμματος, ὡσαύτως ὁ κ. Κ. ὑποδεικνύει καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἑλλήνων θεολόγων πολέμιους τοῦ θεολογικοῦ συστήματος καὶ τῶν

ιδεῶν τοῦ Θωμᾶ. Ἐν τῷ ἀνωτέρῳ πρώτῳ τόμῳ παρατίθεται ἡ μετάφρασις τῶν 13 πρώτων κεφαλαίων, τῆς συγγραφῆς τοῦ Θωμᾶ, τῶν πραγματευομένων περὶ τῆς ἱεράς ἐπιστήμης καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ, τῆς ὑπάρξεως καὶ τῶν ιδιότητων αὐτοῦ. X.

Μητροπολίτου Σάρδεων Γερμανοῦ, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῶν Ἐπαρχιῶν τῆς Βορείου Θράκης καὶ ἐν γένει τῆς Βουλγαρίας ἀπὸ τῆς ἀλώσεως καὶ ἑξῆς (ἐκ τοῦ Η΄ τόμου τῶν «Θρακικῶν». Ἐν Ἀθήναις 1936. Συνεχίζων ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Σάρδεων κ. Γερμανὸς τὰς ἐπιστημονικὰς αὐτοῦ ἐρεῦνας δημοσιεύει ἐν τῷ ἀνωτέρῳ τεύχει τοῦς Ἐπισκοπικοὺς καταλόγους 24 ἐν ὄλῳ Ἐπαρχιῶν τῆς Βορείου Θράκης, περιλαμβανούσης ἐν εὐρείᾳ ἐννοίᾳ ἅπασαν τὴν χώραν τὴν διήκουσαν μέχρι τοῦ Δουνάβειος, ἧτοι τὴν σημερινὴν σχεδὸν Βουλγαρίαν. Αἱ Ἐπαρχίαι αὗται εἶναι Ἀγαθονίκεια, Ἀγαθούπολις, Ἀγχιάλος, Ἀξιούπολις, Βάρνα, Βιδύνη, Βράτσα, Διόσπολις, Δρύστρα, Κεστεντήλιον, Κωνσταντία, Δεύκη, Λίτσιτσα, Λοφτοῦ, Μεσημβρία, Περκόφτσα, Πρεσλάβα, Ροδόσταλον, Σαμάκοβον, Σόφια, Σωζόπολις, Τζερβενός, Τόρναβον, Φιλιπούπολις. Τὸν κατάλογον τῶν Ἐπισκόπων συνοδεύουσιν ἀνέκδοτα Πατριαρχικὰ ἔγγραφα, διαφωτίζοντα τὴν ἱστορίαν τῶν Ἐπαρχιῶν. X.

Τρύφωνος Εὐαγγελίδου, Ἡ παιδεία ἐπὶ τουρκοκρατίας (Ἑλληνικὰ Σχολεῖα ἀπὸ ἀλώσεως μέχρι Καποδιστριαίου) τόμ. Α. Β΄. Ἐν Ἀθήναις 1936. Παρέχονται πληροφoρίαι περὶ τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῆς Κ]πόλεως, τῆς Θράκης, τοῦ Ἀγ. Ὄρους, τῆς Μακεδονίας, Ἡπειροῦ, Θεσσαλίας, Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τόμῳ τῶν νήσων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τῶν Πατριαρχείων Ἀντιοχείας, Ἱερουσολύμων, Ἀλεξανδρείας, τῆς Αἰθιοπίας, Βουλγαρίας, Σερβίας, Ρωσίας, Πολωνίας, Μολδοβλαχίας, Αὐστρίας, Οὐγγαρίας, Γερμανίας, Ἰταλίας, Ἑλβετίας, Ἰσπανίας καὶ Πορτογαλίας, Βελγίου καὶ Ὀλλανδίας, Σκανδιναυίας, Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ἀμερικῆς. Οὕτω δὲ παρέχεται ἀξιοθαύμαστος εἰκὼν τῶν ἀπανταχοῦ τοῦ κόσμου ἀκμασάντων Ἑλληνικῶν Σχολείων κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κ]πόλεως χρόνους. X.

R. P. F. Mercenier et Cham. Franc. Paris. La Prière des Eglises de rite Byzantin. Préface de Son Em. le Card. E. Tisserant, Secrétaire de la S. Congrégation orientale, tome I, Prieuré d'Amay—sur Messe (Belgique) 1937. Ὁ Γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ἱεροῦ Ἀνατολικοῦ Συμβουλίου Καρδινάλιος E. Tisserant προλογιζόμενος τῆς ἐκδόσεως ταύτης τοῦ Εὐχολογίου τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ βυζαντινοῦ «ρhythmoῦ» ὑποδεικνύει ὅτι τὰ ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς μέτρα τῶν Παπῶν Ρώμης Λέοντος ιγ', Βενεδίκτου ιε' καὶ Πίου ια' προεκάλεσαν παρὰ τῷ καθολικῷ κόσμῳ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον πρὸς τὴν ζωὴν, τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς τελετὰς τῶν χριστιαν-

νῶν τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς. Ἀναμιμνήσεται δὲ ὁ ἴδιος ἐκ τῶν φοιτητικῶν του χρόνων τοῦ ζωηροῦ ἐκείνου ἐνδιαφέροντος καὶ ὑποδεικνύει τὴν ἀνάγκην τῆς μεταφράσεως τοῦ Εὐχολογίου, ἣν τελικῶς ἀνέλαβον οἱ Βενεδεκτινοὶ μοναχοὶ τοῦ Amay-sur-Messe διὰ τοῦ ὑπ' αὐτῶν ἐκδομένου «Ἑλληνικοῦ». Εἰς τὰς προσπαθείας αὐτῶν ὀφείλεται καὶ ἡ ἀνωτέρω ἐκδοσις. Μετὰ μακρὰν Εἰσαγωγὴν περὶ τῶν ἰδιαζόντων τῇ λατρείᾳ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τῶν ἱερῶν ἀμφίων τῶν κληρικῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ ἄλλων ὡς καὶ περὶ τῶν λειτουργικῶν βιβλίων παρατίθεται Γαλλικὴ μετάφρασις τῶν ἱερῶν Ἀκολουθιῶν, Ἑσπερινοῦ μετὰ Λιτῆς καὶ Ἀρτοκλασίας, Ἀποδείπνων, Μεσονυκτικῶν Ὁρῶν τῆς θείας Λειτουργίας καὶ τῶν Μυστηρίων, τῶν τελετῶν τῆς μετανοίας, τῆς χειροθεσίας εἰς διάφορα ἀξιώματα τῶν κατωτέρων κληρικῶν, ἐν τέλει δὲ παρατίθενται οἱ λειτουργικοὶ ὄροι ἑλληνικοὶ καὶ σλαβικοὶ μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν Γαλλικὴν. Τὸ κείμενον τοῦ Εὐχολογίου ἀπεδόθη εἰς τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριθείας, ἀλλ' ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν μᾶλλον τὸ Σλαβικὸν Εὐχολόγιον οὐχὶ δὲ τὸ ἀρχικὸν Ἑλληνικόν. Τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως (σελ. 45) παρατίθεται ἀνευ τοῦ Filioque, ὑποσημειουμένης καὶ σχετικῆς ἐξηγήσεως τῆς παραλείψεως ταύτης ἐκ συγγράμματος τοῦ Λέοντος Ἀλλατίου.

X.

Ch. Martin, Fragments palimpsestes d'un discours sur la Paque attribué à saint Hippolyte de Rome, Bruxelles 1936.

Τοῦ αὐτοῦ: Hippolyte de Rome et Proclus de Constantinople, Louvain 1937.

Ἡδὴ τῷ 1926 ὁ κ. Ch. Martin ἐν τινι ἐπιστημονικῷ ἄρθρῳ αὐτοῦ ἐσημείωσε τὴν σχέσιν ἣν ἔχουσιν ἀποσπάσματα τινα συγγραφῆς περὶ τοῦ Πάσχα, ἐν παλιμψήστῳ κώδικι σωζομένης καὶ ἀποδιδομένης εἰς τὸν Ἱππόλυτον Ρώμης πρὸς τὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου Χρυσόστομου σωζομένης ὁμιλίας «Εἰς τὸ Ἅγιον Πάσχα». Διὰ τῆς ἀνωτέρω κριτικῆς πραγματείας ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ὁμιλία αὕτη ἀνήκει ὄντως εἰς τὸν Ἱππόλυτον. Διὰ τῆς δευτέρας πραγματείας αὐτοῦ ὁ κ. Μ. ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἀποδιδομένη εἰς τὸν ἄγ. Ἰωάννην Χρυσόστομον ὁμιλία «Εἰς τὸ Ἅγιον Πάσχα» ἦτις ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Lebou ἀπεδόθη εἰς τὸν Ἀττικὸν Κων/πόλεως οὐχὶ δὲ εἰς τὸν Πρόκλον, ἠδύνατο μᾶλλον εἰς τοῦτον ν' ἀνήκει, ἀλλὰ προὔπηρχε καὶ τοῦ Πρόκλου. Πιθανῶς δ' ἔχει σχέσιν πρὸς ἄλλην συγγραφὴν τοῦ Ἱππολύτου Ρώμης περὶ ἧς ὁ ἐκκλησι. ἱστορικός Εὐσέβιος ἐσημείωσεν «Τότε δὴτα καὶ Ἱππόλυτος συντάσων μετὰ πλείστων ἄλλων ὑπομνημάτων καὶ τὸ περὶ τοῦ Πάσχα πεποιθῆται σύγγραμμα, ἐνφ' τῶν χρόνων ἀπογραφῆν ἐκθέμενος καὶ τινα κανόνα ἐκκεδεκαετηρίδος περὶ τοῦ Πάσχα προθεῖς... τῶν δὲ λοιπῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων τὰ εἰς ἡμᾶς ἐλθόντα ἐστὶν τάδε. ... Περὶ τοῦ Πάσχα». Πρόδηλον ἐκ τοῦ χωρίου τούτου ὅτι ἐκτὸς τῶν χρονολογικῶν ἐργασιῶν περὶ τοῦ Πάσχα ὁ Ἱππόλυτος Ρώμης συνέγραψε καὶ εἰδικὴν πραγματείαν περὶ τοῦ Πάσχα.

X.

G. Bertram, Christus für uns. Carl Fr. Euler, Dass die Schrift erfüllt wird, 1937, Bonn (σ. 43).

Αἱ μετὰ χεῖρας δύο μικραὶ βιβλικαὶ πραγματεῖαι ἀποτελοῦσι τὸ περιεχόμενον τοῦ ὑπ' ἀριθ. 36 τεύχους τῆς ὑπὸ τὸν τίτλον Kirche in Bewegung und Entscheidung ἐκδομένης ἐν Γερμανίᾳ σειρᾶς θεολογικῶν μελετημάτων, ἅτινα ἀναφέρονται εἰς τὰ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ φλέγοντα σήμερον θρησκευτικὰ ζητήματα, θεωρούμενα ἐξ ἐπόψεως χριστιανικῆς. Ὁ μὲν πρῶτος τῶν ἀνωτέρω σημειουμένων συγγραφέων, ὅστις εἶναι ὁ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Giessen γνωστός καθηγητὴς τῆς ἐρμηνείας τῆς Κ. Διαθήκης, εἰς τῶν ἀρίστων μαθητῶν τοῦ ἀειμνήστου Deissmann, ἀσχολεῖται ἐνταῦθα περὶ τὰς χριστιολογικὰς μαρτυρίας τῆς Κ. Διαθήκης ἐν τῇ δράσει καὶ τῷ πάθει τοῦ Ἰησοῦ, ἀποκρούων τὰς ἐναντίον τῶν μαρτυριῶν τούτων νεωτέρας ἐπιθέσεις καὶ ἀναδεικνύων τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου, ὡς τὸν πυρῆνα τοῦ εὐαγγελίου. Τὸ συμπέρασμα του εἶναι, ὅτι ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν καὶ προϋπόθεσιν πρὸς κατανόησιν τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς δράσεως αὐτοῦ. Ὁ δὲ Κ. Friedr. Euler ἀσχολεῖται περὶ τὸ ζήτημα «τῆς πληρώσεως τῆς Γραφῆς» ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ καὶ μάλιστα ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Κυρίου. Ἀμφότεραι αἱ πραγματεῖαι αὗται περιέχουσι λεπτὰς παρατηρήσεις ἀξιοσπουδάστους.

Π. Ι. Μ.

Ἀρχιεπισκόπου Σεραφεῖμ Σύμπολεν, Ἡ νέα διδασκαλία περὶ τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ Ἐν Σόφια 1935, σελ. 525.

Β. Λόσκυ, Ἡ ἔρις περὶ τῆς Σοφίας, Ἐν Παρισίοις 1936.

Ἀπόφασις τῆς Ἀχιερατικῆς Συνόδου τῆς Ρωσικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τοῦ ἑξωτερικοῦ, περιοδ. «Ἐκκλησιαστικὴ Ζωὴ» 1936 ἀριθμ. 1, Σρέμσκη—Κάρολοβτσι 1936 σ. 1—15

Περὶ τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ. Τὸ Διάταγμα τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας καὶ τὸ Ὑπόμνημα τοῦ Καθηγητοῦ Πρωτοϊερέως Σεργίου Μπαλγάκωφ πρὸς τὸν Μητροπολίτην Εὐλόγιον, Ἐν Παρισίοις 1935, σ. 64.

Διάλογος ἐπὶ τῷ ὀρθοδόξῳ περὶ τῆς Σοφίας (τοῦ Ἡγουμένου Ἰωάννου Σαχόβσκη) Ἐν Βερολίνῳ 1935, σ. 29.

Ν. Ἀρσένιεφ, Καθηγητοῦ, Φιλοσοφία ἐν τῇ θεολογίᾳ: Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς «σοφιανῆς» πολεμικῆς Περιοδ. Ἀγγελιοφόρος τῆς Ἀδελφότητος τῶν ἐν Πολωνίᾳ Ὁρθοδόξων Θεολόγων, Γ'. 1936, σ. 7—15.

Τὰ ἀνωτέρω ρωσικὰ συγγράμματα καὶ ἄρθρα ἀναφέροντα εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ διαπρεποῦς ρώσου θεολόγου Πρωτοϊερέως Σεργίου Μπαλγάκωφ προκλήθην ζήτημα περὶ τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ. Ἡ θεωρία τοῦ ρώσου θεολόγου ὑποστηρίζεται ὑπ' αὐτοῦ μετὰ ζήσεως, ἀλλὰ πολεμεῖται ζωνρῶς ὑπὸ ρώσων θεολόγων καὶ ἐκκλησιαστικῶν Ἀρχῶν ὑπ' ὀλίγων δὲ μόνον γίνεται ἀνεκτὴ ὡς θεολογούμενη γνώμη. Τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι πρόκειται περὶ παραδόξου θεωρίας, ἀσυμβιβάστου πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ τούτο δεόν νὰ καταδειχθῇ δι' εἰδικῆς ἐπιστημονικῆς ἀνακρίσεως τῆς θεωρίας ταύτης.

X.

Μητροπολίτου Ἐλευθερίου, Περὶ τῆς Ἀπολύτρωσεως. Ἐν Παρισίοις 1937, (ρωσιστὶ) σ. 166. Παρατίθενται ὀκτὼ Ἐπιστολαὶ τοῦ Μητροπολίτου Λατίνας πρὸς τὸν μακαρίτην Μητροπολίτην Κιέβου Ἀντώνιον, ὅστις ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «Τὸ δόγμα τῆς Ἀπολύτρωσεως» καὶ ἐν τῇ «Λοκίμῳ χριστιανικῆς Ὁρθοδόξου Κατηχήσεως» διετύπωσε πεπλανημένας δόξας περὶ τοῦ ἔργου τῆς Ἀπολύτρωσεως τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Ὁ μακαρίτης Ἀντώνιος ὑπελάμβανεν ὅτι ἡ ἀπολύτρωσις συνετελέσθη κυρίως διὰ τῆς συμπαθείας τοῦ Κυρίου πρὸς τὰς ἁμαρτίας τῶν ἀνθρώπων ἐκδηλωθείσης ἐν τῷ κήπῳ τῆς Γεθσημανῆς. Διὰ τῆς συμπαθείας ταύτης ἐφρόνει ὁ Ἀντώνιος ὁ Κύριος συνήνωσεν ἐν ἑαυτῷ πάσας τὰς ἁμαρτωλὰς ψυχὰς αἰτινὲς ἀρύνονται ἐν τῷ «Συμπάσχοντι Σωτῆρι» ὡς ἐκ πηγῆς τῆς ἀγιότητος, τὰς δυνάμεις διὰ τὴν πάλιν κατὰ τῶν ἁμαρτιῶν καὶ νικῶσιν αὐτάς. Ὁ Χριστός, κατὰ τὸν Ἀντώνιον, ἀπέθανε α) ἕπως καθαγιάσῃ τὴν σωματικὴν φύσιν (διότι ἡ ψυχὴ δὲν ἀποθνήσκει, καθηγιάσθη δὲ αὕτη διὰ τοῦ ἐν Γεθσημανῇ ἀγῶνος) β) ἕπως καταδείξῃ τὴν συμπαθοῦσαν ἀγάπην αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους διότι «τὰ ψυχικὰ παθήματα δὲν ἐννοοῦσι πάντες» καὶ γ) ἕπως ἐκπληρώσῃ τὰς προφητείας. Ὁ Μητροπολίτης Ἐλευθέριος ἀνῆρσε διὰ μακρῶν ταύτας καὶ ἄλλας πικρομοίας δόξας τοῦ μακαρίτου Ἀντωνίου.

X.

Γεωργίου Π. Σκιαδά, Καθηγητοῦ. Φῶς ἐν σκότει, ἦτσι ἡ ὁρθὴ ἐξήγησις τῶν ψυχικῶν φαινομένων, εἰς ἀναίρεσιν τῶν πεπλανημένων δοξῶν τοῦ Πνευματισμοῦ καὶ τῶν Ἑταιριῶν τῶν ψυχικῶν ἐρευνῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς θεωρίας τῆς ψυχοβολίας, Ἀνδρίτσαινα 1936, 16ον σ. 48.

Διαλέξεις περὶ τῶν κορυφαίων Κυπρίων φιλοσόφων καὶ πεζογράφων, Πάφος—Κύπρου 1937.—Ὁ Σύλλογος «Κινύρας» τῆς Πάφου διωργάνωσε σειρὰν διαλέξεων περὶ τῶν διαπρεπεστέρων Κυπρίων φιλοσόφων καὶ πεζογράφων, ἃς καὶ ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ ἀνωτέρῳ κομψῷ τεύχει. Ἐν αὐτῷ συμπεριλαμβάνονται ἑπτὰ διαλέξεις Τούτων ἡ πρώτη γενομένη ὑπὸ τοῦ διακεκριμένου Κυπρίου ἱστορικοῦ κ. Κ. Σπυριδάκη διαπραγματεύεται περὶ Ζήνωνος τοῦ μεγάλου Κιτιέως φιλοσόφου. Εἰς γενικὰς γραμμὰς ὁ κ. Σπ. παρέσχε ζωηροτάτην εἰκόνα τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως τοῦ φιλοσόφου συνοψίσας καὶ τὴν διδασκαλίαν του κατὰ τὰ κύρια σημεῖα αὐτῆς. Δευτέρα διάλεξις γενομένη ὑπὸ τοῦ κ. Κλ. Γεωργιάδου ἀναφέρεται εἰς τὸν Κύπριον Κυνικὸν φιλόσοφον Δημόνωνα ἀκμάσαντα ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ρώμης Ἀδριανοῦ. Ἐκτίθεται ἡ διδασκαλία αὐτοῦ ἥτις ὀργυθεῖσα ἀπὸ τῶν θεωριῶν τοῦ Σωκράτους ἀνενώσως τὴν διδασκαλίαν τῶν Κυνικῶν φιλοσόφων. Ὁ Δημόνωνας εἰργάσθη ἐν Ἀθήναις, ἐτιμήθη δὲ μεγάλως ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Ὁ κ. Κλ. Γεωργιάδης ἐσημείωσε πρὸς τοὺς ἄλλοις ὅτι ὁ Δημόνωνας, ἦτο ὑπὲρ τῆς κοινῆς γλώσσης (ὄχι δεβαίως δημοτικιστῆς λέγει ἐν τῇ σημερινῇ ἐννοίᾳ), ἔταν δὲ ἐρωτήσας τινα διὰ τι ζήτημα ἔλαβεν ἀπάντησιν εἰς ἀρχαίας λέξεις «εἶπεν «Ἐγὼ εἴ» ἐρωτῶ σήμερον, σὺ δὲ ἀπαντᾷς ὡς ἂν ἔξῃς εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Ἀγαμέμνονος». Τοῦτο ὑπενθυμίζει τὸ ἐπὶ ἄλλου Κυ-

πρίου τοῦ ἁγ. Σπυρίδωνος, συμβᾶν ἐπεισόδιον, ὅπερ διηγεῖται ὁ ἔκ-
 κλησ. ἱστορικὸς Σωζόμενος (1,11). Κατὰ τινα συνέλευσιν τῶν Ἐπισκό-
 πων τῆς Κύπρου παρέστη καὶ ὁ ἐλλόγιμος Ἐπίσκοπος Λιδρῶν Τριφύλ-
 λιος σπουδῆσας εἰς τὰς Σχολὰς τῆς Βηρυτοῦ. Οὗτος ἀνέλαβε νὰ ἑμι-
 λήσῃ ἐν τῷ ναῦ, συνέπεσε δὲ τὸ χωρίον τοῦ Εὐαγγελίου «ἄρὸν σου τὸν
 κράββατον καὶ περιπάτει» ἀλλ' ὁ Τριφύλλιος ἐπὶ τὸ ἀρχαιώτερον εἶπεν
 «ἄρὸν σου τὸν σκίμποδα καὶ περιπάτει» Ὁ ἁγ. Σπυρίδων ἀγανακτήσας,
 δὲν εἶσαι καλύτερος τοῦ εἰπόντος «κράββατον», τοῦ ὁποῦ τὴν λέξιν
 αἰσχύνεσαι νὰ μεταχειρισθῆς, εἶπε, καὶ κατέλθε τοῦ Ἐπισκοπικοῦ θρό-
 νου, ἀποχωρήσας, «ταύτη γε μετριάξῃν παιδεύων τὸν τοῖς λόγοις ὠφρυ-
 ωμένον». Ἡ τρίτη διάλεξις γενομένη ὑπὸ τοῦ Π. Πασχαλίδου εἶναι
 ἀφιερωμένη εἰς τὸν ἅγιον Νεοφύτου τὸν Ἐγκλειστον, τὸν κατ' ἐξοχίην
 Κύπριον ἀσκητὴν καὶ ἐκκλησιαστικὸν συγγραφέα. Ἀφηγηθεὶς ὁ κ.
 Π. τὸ κατὰ τὸν βίον τοῦ ἁγίου Νεοφύτου καὶ τὰ μοναστικά ἰδρύ-
 ματα, ἐπὶ τῇ θάσει προσφάτως ἀνακαλυφθείσης ἐπιγραφῆς ἐν τῷ ναῦ
 τοῦ ἁγ. Νεοφύτου ἀποδεικνύει ὅτι κτίτορες τῆς Μονῆς ὑπέγραψαν ὁ Μι-
 χαὴλ ἡ'. Παλαιολόγος καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Θεοδώρα. Τέλος ὁ ἑμιλη-
 τῆς παρέχει ἀνάλυσιν τῶν λόγων τοῦ ἁγ. Νεοφύτου καὶ ποιεῖται δια-
 φόρους παρατηρήσεις ἐπ' αὐτῶν καὶ τῆς Τυπικῆς Διαθήκης, ἐπισυνά-
 πτει δὲ μετάφρασιν συντόμου ἐκθέσεως τοῦ ἁγίου Νεοφύτου περὶ τῶν
 κατὰ τὴν ἑσθραν Κύπρου σκαιῶν, ἀναφερομένων εἰς τὴν κατάστασιν
 τῆς μεγαλονήσου μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν λατίνων. Περαιτέρω
 παρατίθεται τοῦ γνωστοῦ ἐκ τῶν δοκίμων συγγραμμάτων τοῦ κ. Λουΐζου
 Φιλίππου περὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύ-
 πρου λαμπρὰ διάλεξις περὶ τοῦ Λεοντίου Μαχαιρᾶ. Μετὰ ζωηροτάτην
 ἐξεικόνισιν τῆς καταστάσεως τῆς Κύπρου κατὰ τὸν ἰδ' αἰῶνα ἐκτίθεται
 ὁ βίος τοῦ Λεοντίου Μαχαιρᾶ καταλαβόντος διάφορα ἀξιώματα καὶ πα-
 ρέχονται πληροφοραὶ περὶ τῆς Χρονογραφίας του μετὰ παραθέσεως
 τῶν γνωμῶν αὐτοῦ καὶ ἰδεῶν. Εἰς τὸν κ. Λουΐζον Φιλίππου ἀνήκει
 καὶ ἡ τελευταία διάλεξις περὶ τοῦ Κυπρίου κληρικοῦ καὶ χρονογράφου
 τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Κυπριανοῦ. Καὶ εἰς τὴν διάλεξιν αὐτὴν ὁ κ. Λ. Φ.
 προτάσσει ζωηρὰν εἰκόνα τῆς καταστάσεως τῆς Κύπρου καὶ τῆς Ἐκ-
 κλησίας αὐτῆς κατὰ τὸν ἰη' αἰῶνα, εἶτα δὲ ἐκθέτει τὰ κατὰ τὸν βίον τοῦ
 Κυπριανοῦ καὶ τὰς διαφορὰς αὐτοῦ ἐκδόσεις καὶ παρέχει ἀνάλυσιν τῆς
 «χρονολογικῆς ἱστορίας», πολυτιμοτάτης πηγῆς διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς
 Κύπρου καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς. Τῆς τελευταίας ταύτης διαλέξεως
 προηγούνται δύο διαλέξεις περὶ δύο Κυπρίων διηγηματογράφων, τοῦ
 Νίκα Νικολαΐδου ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Ἀνθία καὶ τοῦ Μέλῃ Π. Νικολαΐδου
 ὑπὸ τοῦ κ. Σ. Θ. Χρίστη, πολυγραφωτάτου Κυπρίου λογίου. Ἀμφότερα
 αἱ διαλέξεις ἀποδεικνύουσιν ὅτι παρὰ τοῖς νεωτέροις Κυπρίοις ἀνεπτύχθη
 μεθ' ἱκανῆς πρωτοτυπίας καὶ τὸ διήγημα. Ταῦτο τὸ περιεχόμενον τοῦ
 πρώτου τούτου τεύχους τῶν Διαλέξεων περὶ τῶν κορυφαίων Κυπρίων φι-
 λολογῶν καὶ πεζογράφων. Ὁ Σύλλογος τῆς Πάφου «Κινύρα» δικαιοῦ-
 ται νὰ σεμνύνεται δ' αὐτό.